

AMERIČKA KAZALIŠNA KRITIKA U NOVIM MEDIJIMA - OD PAPIRA DO INTERNETA

ALEXIS GREENE

New York je medijsko središte svijeta, no unatoč nadmoći televizije, radija i novog, utjecajnog elektroničkog medija - Interneta, u *mainstream* kazališnoj kritici i dalje prednjače dnevni listovi i tjedni časopisi. "New York Drama Critics Circle", koji svake godine dodjeljuje nagradu za najbolju američku i stranu dramu - nagradu koju se smatra najprestižnijom nakon Pulitzerove - čine 25 kritičara, a svi oni zastupaju neki list ili časopis. Uzgred, među tih 25, samo su četiri žene.

Uz 25 najznačajnijih *mainstream* kritičara koji prate njujoršku kazališnu scenu, još ih toliki broj piše kritike za male mjesne i alternativne publikacije. Svaka četvrt na Manhattanu, primjerice, ima vlastiti tjedni list, što ga se uobičajeno dijeli besplatno. Tu su i alternativni listovi poput "New York Pressa", koji sebe drži naprednijom alternativom "Village Voiceu", a želi privući čitatelje dvadesetih i tridesetih godina. Postoje i *gay*-publikacije, među kojima je najkvalitetniji "The Advocate", koji ujedno ima i najveću nakladu. Sve te publikacije donose i kazališnu kritiku.

Najveći broj kritičara koji prate kazalište, uz to, pišu i druge vrste članaka i uglavnom ne žive od pisanja kritika.

Neki tjedni listovi, primjerice "In Theater Magazine", "New York Press" i "New York Magazine", svojim kritičarima daju znatno više prostora negoli ga dobivaju njihovi kolege u dnevnim listovima. Štoviše, s izuzetkom najznačajnijeg kritičara "New York Timesa", dnevni listovi svojim kazališnim kritičarima najčešće dopuštaju tek 500 do 800 riječi.

I uistinu, jedna od najžalosnijih pojava u New Yorku od sedamdesetih godina naovamo jest stalno sužavanje prostora i važnosti kazališne kritike u korist one filmske. S gledišta nakladnikâ, ta je pojava posve razumljiva: kazalište je lokalni umjetnički oblik, film je nacionalni; kazalište se smatra elitističkim, film pak populističkim i *cool*; filmski producenti mogu izdvojiti novac za brojne skupe reklame, dok je kazališnim producentima, čak i onima iz komercijalnih kazališta, na raspolaganju manje sredstava za promociju. U svakom slučaju, kakvi su god razlozi u pitanju, stalno smanjivanje prostora za mišljenja kritičara uznemirujuća je pojava.

Smanjena količina kazališne kritike primjetna je i na televiziji, iako nova kabela TV-postaja NY1, osim što donosi kritike i ima svoga stalnog kritičara te prenosi i dodjele kazališnih nagrada, a nedavno je uvela i tjednu polsatnu emisiju posvećenu Broadwayu i off-Broadwayu. Ta je postaja razmjerno mlada, i želi, dakako, popuniti termine neprekidnog emitiranja, ali čini se da shvaća kako je praćenje kazališnog života sastavni dio temeljne zadaće praćenja zbivanja u New Yorku. I Fox Television, razmjerno nova komercijalna mreža u vlasništvu australskog medijskoga kralja Ruperta Murdocha, također povremeno prikazuje emisije o zbivanjima na Rialtu.

Pomalo je ironično da se na televiziji kazalište prati sve manje, dok su, istodobno, producenti, a napose komercijalni, počeli sve više rabiti taj medij za promicanje svojih predstava. No lokalne postaje komercijalnih mreža koje su prije redovito pratile svijet kazališta,

danas se u kritičkim osvrtima uglavnom ograničuju na "velike događaje" na Broadwayu, primjerice Disneyjeva *Kralja lavova* ili predstave važnost kojih je utemeljena uglavnom na zvijezdama u glumačkoj ekipi. Emisije o kazalištu prije ćete naći na kabelskim mrežama i besplatnim kanalima (*public access television*).

No i tamo prevladavaju polsatne emisije u obliku intervjua ili rasprava - govornu je komunikaciju na televiziji prikladnije uobličiti u razgovor dviju ili više osoba ili naizgled spontanu razmjenu mišljenja, nego u duga raspredanja jedne osobe.

Zanimljivo je da i izvan New Yorka postoji radijska publika koju, čini se, zanima riječ kritičara. Određeni postotak kazališne publike u New Yorku, naime, čine ljudi koji u taj grad dolaze izvana samo radi odlaska u kazalište. "Siegel Entertainment", kojeg su zajednički pokrenuli supružnici Scott i Barbara Siegel, donosi kritičke osvrtne koje uživo emitira 128 radio-postaja diljem Amerike. Premda su osvrti na predstave lokalnih kazališta rijetkost na radio-postajama u New Yorku, bračni par Siegel otkrio je izvan New Yorka, kako kažu, pravu "glad" za informacijama o kazalištu. Riječ je o ljudima koji ne žive u New Yorku, a vole kazalište i žele biti informirani o najnovijim zbivanjima, ili pak planiraju putovanje u New York. Kritički osvrti bračnog para Siegel uglavnom imaju oblik opuštena razgovora, tijekom kojega iznose vlastite stavove o predstavama koje su gledali, a sve je začinjeno anegdotama i kazališnim novostima. Kao i na televiziji, i na radiju razgovor funkcionira bolje nego usamljeni glas.

Neki novi klinci: Internet

Svaki razgovor o kazalištu na Internetu mora krenuti od *Playbill-on-Linea*, mrežnog izdanka časopisa "Playbill", koji već od 1884. godine služi kao program-ska knjižica predstava na Broadwayu, a od šezdesetih godina i na off-Broadwayu. Programi "Playbill" sadrže popise glumaca, životopise cijele ekipe koja je radila na predstavi, nekritičke članke i mnogo, mnogo reklame.

Playbill-on-Line pojavio se na Internetu u studenome 1994., uz investiciju od milijun dolara, a, kako stoji u njegovu promotivnom materijalu, njegova stranica mjesečno privuče više od 200.000 posjetitelja. *Playbill-on-Line* je besplatan, što znači da se ulazak na web-

stranicu ne plaća, nasuprot nekima drugim elektroničkim časopisima (npr. *Slate*). Ipak, tu stranicu subvencionira *American Express Company*, koja se, dakako, nada da će posjetitelji stranice ujedno postati i korisnici *Americana*.

Časopis "Playbill" novosti donosi jednom tjedno. *Playbill-on-Line* ih, pak, donosi svakodnevno, a ponekad i svakog sata, već prema ritmu zbivanja. On donosi vijesti, opširne članke i repertoare kazališta iz cijele zemlje i iz Londona. Na toj stranici možete kupovati karte, igrati igre, koristiti baze podataka ili pregledavati arhiv "Playbill-ovih" programa. Članci nisu zahtjevni, a stranica funkcionira kao velika reklama za njujorška kazališta.

No, postoji nešto što *Playbill-on-Line* ipak ne nudi: kazališne kritike. On ne donosi kritike dramâ i mjuziklâ koje reklamira u svojim programima, pa stoga korisnici kritike moraju potražiti na drugome mjestu.

Pregledavanje Interneta - ili *surfanje*, kako to vole reći fanatični poklonici Interneta, zna biti kaotično, jer Internet je naizgled beskrajno razgranato stablo. I zaista, kad je u pitanju kazalište, Internet je već posve pretpran: komercijalne brodvejske predstave kao što su *Fantom u operi* imaju vlastite stranice (skidanje s repertoara ne znači i gašenje *web*-stranice). Neprofitna kazališta imaju svoje stranice. Zvijezde i klubovi obožavatelja imaju svoje stranice. Imaju ih i scenografi. Glumci na mreži objavljuju svoje životopise, a postoje i stranice posvećene akademskim kazališnim repertoarima na sveučilištima. Ima i stranica koje su osobito prilagođene glazbenome teatru, nudi se i CD-e glazbenih komedija, da i ne spominjem sve one brojne stranice posvećene teatarskim podžanrovima kao što su *performance* i kabare. Osim tih razmjerno statičnih stranica, gdje je protok informacija jednosmjernan, postoje i takozvane *news*-grupe na kojima poklonici određenih vrsta kazališta, primjerice mjuzikla Stephena Sondheima iz osamdesetih godina, mogu iznositi vlastita viđenja, koja onda čitaju drugi poklonici i na njih odgovaraju. Tu su, napokon, i interaktivne "brbljaonice" (*chat rooms*) gdje u realnom vremenu možete razgovarati s raznim ljudima, a kadšto čak i sa zvijezdom vaših snova.

Kazališna kritika tek je malen dio te silne količine komunikacije na mreži, k tome dio koji se još razvija.

Stranice koje donose kazališnu kritiku, može se svrstati u tri skupine.

U najnapučenijoj su, no ujedno najmanje zanimljivoj skupini stranica, one koje donose kazališne kritike izvorno namijenjene tisku, i pojavljuju se na kioscima u isto vrijeme dok vi *surfate* po mreži. To su, na primjer, "New York Times", "Variety", "Newsday", "Off-Off-Broadway Review", te niz stručnih časopisa koji su neka vrsta spona između kazališne prakse i akademskoga svijeta (npr. "Canadian Theatre Review").

Najmanje razvijenu skupinu čine elektronički časopisi općenita sadržaja, ili takozvani "zines". I oni se, kao i njihovi tiskani pandani, obraćaju publici širom zemlje, pa tako veću pozornost posvećuju knjigama, filmu i televiziji nego kazalištu, iako jedan časopis u toj skupini, "American Reporter" (www.americanreporter.com), prati i kazalište, odnosno one predstave koje imaju socijalnu ili političku dimenziju. "Slate" (www.slate.com), kojeg izdaje kompjutorski gigant Microsoft a uređuje bivši urednik časopisa "New Republic" Michael Kinsley, u početku je tu i tamo objavljivao kazališne kritike, no čini se da su u međuvremenu odlučili zadržati se na filmovima i knjigama.

Treću skupinu, vjerojatno najzbudljiviju, čine stranice posvećene prije svega kazališnoj kritici, izrađene posebno za Internet. Najveća i najpopularnija takva stranica u New Yorku je "Aisle Say" (www.aisle-say.com), koju uređuje autor knjiga o glazbenom teatru i bivši novinski kazališni kritičar David M. Spencer.

Kad je u pitanju dosljedno praćenje Broadwaya i off-Broadwaya, po kvaliteti nakon "Aisle Saya" slijedi "Curtain Up" (www.curtainup.com), u izradi bivše kritičarke "Aisle Saya" Elsy Sommer. Tu su zatim www.nytheatre-wire.com, kojeg je pokrenuo i vodi reklamni agent Jonathan Slaff, i www.nytheatre.com kritičara Martina Dentona.

Premda ovdje nije riječ o ogromnom broju kritičara (strastveni *surferi* vjerojatno bi otkrili još kojeg), ne treba smetnuti s uma kako nove tehnologije ipak sporo privlače korisnike navikle na druge medije. Sudeći po broju Internet kritičara na "Aisle Sayu", koji danas ima dopisnike širom Sjedinjenih Država, pa i u Engleskoj, Kanadi i Australiji, ne bi me nimalo začudilo kada bih

saznala kako poduzetni kritičari, voljni ulagati u osobne stranice na Internetu, niču gdje god ima kazališnog života.

Prednosti za kazališne kritičare na mreži posve su očigledne. Oni tamo mogu pisati koliko god žele, što ozbiljnim kritičarima omogućuje da budu određeniji i u svoje napise unose znatno više znanja negoli da im je na raspolaganju manje prostora. Na "Aisle Sayu", kritike sadrže najmanje dvjesto, a često i više riječi, a o istoj se predstavi može pisati i više puta. Nema, pritom, urednika koji bi vam ograničavao prostor. Internet je svakome omogućio da postane sâm svoj izdavač koji ne odgovara nikome osim sebi sâmome i svojoj ljubavi prema kazalištu. Možete graditi i vlastiti arhiv kritika, lako dostupan čitateljima.

I prednosti za čitatelje ogromne su. Ljubitelji kazališta u cijelome svijetu mogu jednim pritiskom miša otvoriti stranice nekoga kritičara i čitati o kazališnim zbivanjima širom svijeta.

No vlastita *web*-stranica donosi i određenu odgovornost. Stranice se, naime, mora održavati. Korisnici mreže često nisu tako strpljivi kao gledatelji koji prebire po televizijskim kanalima, pa ako se čini da već neko vrijeme niste objavili kritiku, niti ponudili neko objašnjenje toga nedostatka, potencijalni čitatelj možda se više nikada neće vratiti. Kad je u pitanju novac, nijedna od spomenutih stranica nema zaradu, niti zasad pokušava zaraditi.

Pisanje za globalno čitateljstvo nameće nekoliko zanimljivih pitanja: kome se obraća kritičar na mreži? Pišući za novine ili časopise, često pred sobom imamo fantomskog čitatelja, čije sklonosti, životnu dob i stavove poznamo kao svoje vlastite. A na Internetu pred našom kritikom može biti doslovno cijeli svijet.

Kako pisati za globalno čitateljstvo?

Činjenica da je netko kritičar na Internetu ne govori nužno i o vrsnoći kritike. Raspon kvalitete ovdje je jednak kao u bilo kojemu drugome mediju: kritike se kreću od onih oštroumnih do onih posve banalnih, ili, kako mi reče jedan reklamni agent, "od prodornosti do blebetanja". Na Internetu vlada demokracija - svatko može napraviti vlastite stranice, a samo sam jednom ili dva puta naišla na neke koje posjetitelje kazališta pozi-

vaju da objave vlastite osvrte, a takav pristup sigurno ne nailazi na odobravanje onih koji su velike napore uložili u usavršavanje vlastite spisateljske i kritičarske vještine.

Vjerujem da će na broj njujorških kazališnih kritičara na Internetu, naposljetku, utjecati dva čimbenika. Jedna je mogućnost objavljivanje u tisku, što se polako ali sigurno suzuje. Za mlade kritičare koji žele pisati *mainstream* kritike, a ne akademske analize, Internet je logičan odgovor. Zasad je među kritičarima koji su se okrenuli Internetu velik broj starijih ljudi koji nisu uspjeli nigdje drugdje objaviti svoje tekstove, ali ima i mladih pisaca sa svježijim idejama.

Drugi je čimbenik, koji će vjerojatno utjecati na bujanje kazališne kritike na mreži, sve veća svijest komercijalnih i neprofitnih producenata o tome da je Internet značajno marketinško sredstvo. Onima koji žele privući potencijalnu kazališnu publiku u dobi između 17 i 25 godina, on nudi sve više dobrih mogućnosti. Osim toga, otvara mogućnost pristupa svjetskom tržištu.

Pitanje je, međutim, hoće li producenti kritičare s Interneta početi uvažavati kao dio toga marketinškog mehanizma, hoće li "skidati" kritike i uvrštavati ih u propagandne materijale ili koristiti citate s mreže u reklamama u novinama i na televiziji, pa i na Internetu? Kazališna zajednica čita kritike na Internetu - David Spencer tvrdi da "Aisle Say" kadšto zabilježi 10.000 posjeta tjedno. Ipak, producenti i reklamni agenti još se prema kritikama na Internetu najčešće odnose kao prema onima u alternativnim publikacijama: dobro je da su tu, ali su posve neuporabljive kad je riječ o marketingu neke predstave. Pa, iako se povezanost komercijalne strane kazališta i posla kritičara može činiti pomalo zabrinjavajućom, ako komercijalni aparat jednom ili dvojici kritičara s Interneta prizna status jednak onome što ga uživaju dnevni kritičari "New York Timesa" ili "Daily Newsa", vjerojatno ćemo biti svjedocima kritičarskog stampeda na Internet.

Posve je drugo pitanje bi li uistinu bilo dobro da komercijalni aparat njujorških kazališta počne priznavati *web*-kritike. U Americi je česta pojava da alternativne publikacije povuku uistinu smjele, prodorne pisce, dok listovi koji imaju potporu etabliranog sjedišta moći, gotovo u pravilu, imaju mekši pristup.

Kazališnu kritiku na Internetu, a jednako vrijedi i za druge vrste ozbiljnoga novinarstva, vjerojatno donekle sputava i činjenica da na Internetu nisu jednako prikladni svi oblici pisanja. Svatko tko piše za novine zna da uski stupci često nalažu i određeni stil: kratke ulomke, jezgrovite rečenice i linearnost u pripovijedaњу. Časopisi dopuštaju veću fleksibilnost: moguće su razlike u duljini i širini stupaca, a oni su često razlomljeni fotografijama.

Osim *news*-grupa i "brbljaonica", što potiču sažete razmjene, često u samo jednoj rečenici, prosječni časopis svoje poruke raspoređuje na brojnim stranicama tiska. Internet je među najverbalnijima medijima, a ta činjenica može pomalo obeshrabriti *mainstream* kritičara koji je naučen sažimati, a ne razglabati. Kričave, do kraja ispunjene stranice od pisca zahtijevaju veliku stilsku i intelektualnu umješnost, a i pred čitatelje, pozornost kojih kritičari žele zaokupiti, postavljaju velike zahtjeve.

Najsuvremeniji kompjutorski programi, na drugoj strani, mogu generirati zvukove, grafiku ili animacije. Za sada tek malen broj stranica posvećenih kazališnoj kritici primjenjuje ta oruđa (neki na početnoj stranici imaju grafičke elemente, i to je uglavnom sve). Kritičari tek moraju istražiti sve estetske mogućnosti novoga medija, a tada će vjerojatno početi eksperimentirati i s različitim stilovima pisanja.

Vjerojatno nije uputno suviše maštari o mogućnostima kazališne kritike na Internetu. Još se sjećam svih onih snova kad je, sedamdesetih godina, kabelska televizija izbijala na scenu sa stotinama postaja. Novinari su, među inima, smatrali kako će brojne postaje biti usmjerene k umjetnosti. To se, međutim, nije dogodilo. Kazalište u Americi često je virtualna umjetnička forma, no kazališna kritika nerijetko je krhko područje. Zasad trebamo biti zadovoljni što Internet kazališnoj publici nudi neke nove, inteligentne kritičarske glasove.

prevela s engleskog Višnja Barbir